

”I kamp og på flugt”

Om H. C. Andersens *Den lille havfrue* gendigtet som en beretning om handicap

Aldona Zańko (Adam Mickiewicz University, Poznań)

Abstract

[”In Battle and in Retreat” – on Hans Christian Andersen’s fairy tale *The Little Mermaid* retold as an account of handicap]

The present paper offers a study of two contemporary English-language reworkings of Hans Christian Andersen’s fairy tale *The Little Mermaid*: one by the M. Sickafoose (1995) and one by A. Woon (2016), from the perspective of disability theory. In each of them, the original tale has been reframed into a story featuring a young girl striving to approach her inability to walk while drawing inspiration from the original tale. Due to their use of intertextuality, the texts to be analyzed are discussed as examples of the so-called postmodern fairy tale, aimed at interrogating the relevance of classic fairy tales through the act of retelling. In spite of similarities in terms of theme, plot outline and character construction, the versions selected for the analysis differ in terms of ending scenarios, offering two complementary messages concerning Andersen’s tale. While exploring the changes in the overall understanding of disability underlying the original and the two contemporary versions, the analysis aims to determine the potential of Andersen’s fairy tale as a possible frame of reference while confronting handicap in the social reality of the present era.

Keywords: disability theory, Hans Christian Andersen, intertextuality, postmodernism, retelling

1. INDLEDNING

H.C. Andersens eventyr *Den lille havfrue* fortæller om en ung havfrue, som er på jagt efter at udleve sin drøm om den menneskelige verden. I den oprindelige version fremstår historien frem for alt som smertefuld, ikke kun i overført forstand, idet havfruen mislykkes i at blive forenet med prinsen, men også rent bogstaveligt. Som følge af sin forvandling til menneske, der indebærer kropslige krænkelser, mister hovedpersonen taleevne og udvikler gangbesvær. Med andre ord bliver hun til et svært handicappet individ, uden fuld kapacitet til at udføre funktioner, som menneskearten ellers kendetegnes ved, herunder gang og tale. Den nedsatte kropsfunktion, der følger i kølvandet på den rituelle lemlæstelse gennemført af heksen, fortolkes først og fremmest som en del af eventyrets metaforiske dimension, der rummer det kritiske budskab om samtidens samfundsnormer. I denne artikel ønsker jeg derimod at sætte fokus på tekstens underliggende potentiale til at tematisere handicap som livsvilkår. I dette øjemed udforsker jeg to moderne engelsksprogede fortællinger, hvor Andersens eventyr *Den lille havfrue* omskrives til en historie om handicap fremstillet som en form for sygdom, herunder *Knives*, fra 1995, skrevet af en amerikansk folkløse-inspireret forfatter og kunstner Munro Sickafoose, og *The Mermaid and the Prince of Dirt*, fra 2016, skrevet af Angeline Woon, som er en malaysisk kortprosaforfatter bosat i Canada og skriver inden for genren "spekulativ fiktion".

Til trods for, at de to beretninger, som jeg skal fokusere på, udkom med flere års mellemrum, fremtræder de som to komplementære udgaver af den samme gendigtningstrategi. Andersens eventyr fungerer her for det første som skabelon for handlingsforløbet, der i begge tilfælde kredser om en ung pige ramt af gangbesvær. For det andet omtales det eksplicit som en reference for, hvordan de to hovedpersoner vælger at konfrontere deres tilstand: enten ved at kæmpe, hvilket er tilfældet hos Sickafoose, eller flygte, lige som det sker hos Woon. Det fælles udgangspunkt medfører således to forskellige udfald vurderet respektivt som lykkeligt eller ulykkeligt, alt efter, hvordan de to hovedpersoner ender med at fortolke originalen. I kraft af deres intertekstuelle udformning, hvor Andersens eventyr genskabes og udfordres på samme tid, falder de to tekster under den særlige genrekategori THE POSTMODERN FAIRY TALE, opstået på baggrund af postmodernismens skepsis over for beretninger, der formidler faste idèer om verdenen. Med denne betegnelse henviser man til alternative versioner af kendte eventyr, der nærmer sig præteksterne med hensyn til længde og handlingsstruktur, men sætter spørgsmål ved deres forestillingsverden (Bacchilega 1997; Smith 2007). Hermed ikke sagt, at klassiske eventyr aldrig før er blevet udfordret ved hjælp af gendigtning. Fremkomsten af det postmoderne verdenssyn, og den dertilhørende kritiske revurdering af traditionen, anses imidlertid som afgørende for, at eventyrgendigtninger er blevet til en særskilt tendens i årtierne omkring århundredeskiftet. Man kan sige, at det at gendigte spiller her en dobbelt rolle. For det første handler det om at imødekomme de ændrede synspunkter på køn, magt, familie, sundhed og sygdom, hvilket stemmer overens med eventyrgenres socialiserende funktion (Zipes 2006 [1983]; 1988; 1994), og, for det andet, at destabilisere de kanoniserede budskaber formidlet i originalerne. I denne forstand fungerer postmoderne gendigtninger som supplement til de respektive forbilleder, som de skal læses i dialog med (Smith 2007:36).

De to gendigtninger af *Den lille havfrue*, som jeg har valgt at udforske i denne artikel, problematiserer originalens terapeutiske relevans som en mulig referenceramme for individer ramt af fysisk handicap. For at belyse de to teksters position over for dette emne indleder jeg med at gøre rede for de skiftende handicapforståelser, der gør sig gældende i forhold til Andersens eventyr og dens to gendigtninger. Dernæst kigger jeg nærmere på den rituelle lemlæstelse, som havfruen undergår hos Andersen, og kommer op med forslag til, hvordan den

kan fortolkes i lyset af periodens syn på handicap kombineret med de to toneangivende perspektiver, som eventyret ellers er blevet læst ud fra: det k nskritiske og det samfundskritiske. I min gennemgang af de to genfortællinger identificerer jeg først den overordnede handicapforståelse, som de respektivt skriver sig ind i, og på denne baggrund udforsker jeg deres metafiktive lag, der rummer kommentarer til originalens autoritet som en fortælling om handicap. På denne måde sigter jeg mod at belyse, hvilken handicapforståelse disse to beretninger formidler, og hvordan de for den sags skyld forholder sig til originalen.

2. HANDICAPBEGREBET I HISTORISK PERSPEKTIV

Begrebet "handicap" bruges som en betegnelse for manglende eller nedsat evne til at udføre visse aktiviteter eller funktioner, både fysiske og psykiske. Forstået på denne måde har handicap altid været en realitet, som mennesker har m ttet forholde sig til. Selv om det forekommer indlysende, hvordan det er at opleve funktionelle begrænsninger, er handicap alligevel et omskifteligt begreb, der rummer skiftende forståelser af, hvad det skyldes at være handicappet.

Fra antikken og helt frem til 1700-tallet plejede man at behandle fænomenet ud fra det teologiske perspektiv, både på refleksionsniveauet og i den sociale praksis. I den græsk-romerske oldtid ans s handicap som en form for straf fra guderne, der kunne brede sig over hele samfundet, medmindre de syndige blev vist bort fra fælleskabet. Denne forestilling gjaldt ikke kun erhvervet, men også medfødt handicap, og dannede grobund for bl. a. udsættelser af spædbørn født med misdannelser, som blev opfattet som monstrøse, selv hvis de ikke var alvorligt begrænsende i medicinsk forstand (Stiker 1999:39–46). Oltidens gudfrygt udtrykker således en dybereliggende frygt for forskellighed udløst i mødet med en ikke-normativ krop. Denne frygt forsøgte man at bekæmpe op igennem middelalderen, hvor kristendommen medførte et nyt syn på mennesker med handicap: de vanskabte skulle ikke længere jages væk som udyr, men tages imod som en del af Guds mangfoldige skabelse og hjælpes (Stiker 1999:65–89). Det kristne perspektiv udviklet i middelalderen blev først udfordret under oplysningstiden, der markerer en bemærkelsesværdig forskydning inden for handicapforståelse: fra religion til biologi. Den tidligere tiltro til den guddommelige skabelsesplan gav nu plads til iagttagelser om arvelighed og forskellige slags udviklingsforstyrrelser hos mennesket. Som følge heraf begyndte man at opfatte handicap som en naturfejl, der opstod uafhængigt af Guds vilje med ens liv. Dette perspektivskift kan ses som grundlag for en af de to overordnede handicapforståelser man taler om i dag: den medicinske.

Den medicinske handicapmodel bygger på begrebet "sygerolle", som det blev defineret i 1950'erne af den amerikanske sociolog Talcot Parsons. I Parsons udlægning betragtes sygdom som en afvigelse fra de sociale roller personen ellers udfører. Ved at træde ind i sygerollen fritages vedkommende midlertidigt for sine vanlige opgaver, men forpligtes til at søge kvalificeret hjælp hos lægen, så han eller hun kan blive rask igen (Williams 2005). I den medicinske model forstås handicap ligeledes som en kropslig eller mental patologi, der udspringer fra den individuelle funktionsnedsættelse, på engelsk: IMPAIRMENT, forbundet med sygdom eller skade. Modellen anerkender, at sociale og kulturelle forhold har betydning for, hvordan den enkelte oplever sit handicap, men i og for sig betragtes den slags faktorer ikke som kilde til problemet. Ud fra det medicinske perspektiv opfattes handicap nemlig altid som et individuelt problem, og målet er at behandle de funktionsnedsættelser, som det udspringer fra (Kurth 2013:37–39).

Den medicinske handicapforståelse har sin modvægt i den såkaldte sociale model lanceret i bogen *Social Work with Disabled People* fra 1983, skrevet af den britiske sociolog Michael Oliver, der selv led af rygmarvsskade. Selve betegnelsen fungerer som et samlebegreb for flere

forskellige sociale perspektiver på handicap inspireret af 1970'erne aktivisme med fokus på de handicappedes ligestilling i samfundet. I denne tilgang lægger man afstand til opfattelsen af handicap som konsekvens ved ens individuelle funktionsnedsættelser. Handicap anses her tværtimod som et socialt betinget problem, der opstår som følge af samfundets manglende kapacitet til at kunne rumme mennesker med nedsat funktionsevne. Ud fra denne optik optræder handicap som endnu en form for social undertrykkelse, der burde håndteres ved at fjerne de barrierer, som individer med handicap møder i samfundet frem for at rehabilitere den enkelte, så han eller hun kan tage del i samfundet (Kurth 2013:39–43). Den sociale handicapforståelse er en del af det såkaldte normaliseringsprojekt, der hævder mennerskers ret til at være forskellige og ophæver det traditionelle skel mellem norm og afvigelse. I den nyere handicapteori udfordres denne dikotome tænkning med påstanden om, at mennesker behersker forskellige evner i varierende grader. Man kan således sige, at hvert enkelt menneske befinder sig et sted på et spektrum mellem det at kunne (ability) og ikke kunne (disability), og handicap er et vilkår, der til en vis grad og på forskellige måder gælder os alle (Campbell 2009).

2.1 DEN MEDICINSKE OG SOCIALE HANDICAPFORSTÅELSE: DISKUSSION

Den sociale handicapsforståelse er den, der står stærkest i samtidens globale diskurs om handicap, idet den ligger til grund for den internationale handicappolitik med fokus på et inkluderende samfund med lige muligheder for alle. Inden for handicapforskningen har begge modellerne imidlertid mødt kriti, når der er tale om deres ekstreme udgaver. Den medicinske model kritiseres først og fremmest for at fremme den negative opfattelse af handicap som en personlig tragedie. På den måde synes modellen at medvirke til, at individer med handicap stigmatiseres og marginaliseres i samfundet, og som følge heraf udvikler de et negativt selvbillede (Haegle & Hodge 2016:196). Den medicinske handicapforståelse anses desuden som stærkt reducerende i sin tilgang til individet. Når hele opmærksomheden rettes mod enkelte defekter i kroppen, ligger andre sider af vedkommendes liv ubemærket hen. Heriblandt nævne Tobin Siebers (2008:41 f.) seksualitet, der opfattes som noget forbeholdt "the able-bodied" og nærmest et tabu, når det gælder mennesker med fysisk handicap. Til forskel herfra anfægtes den sociale model i den forstand, at den ikke tager hensyn nok til kroppen. Hvad dette angår indvendes det ofte, at kroppen alene kan præges af begrænsninger, der skaber barrierer for den enkelte uafhængigt af omgivelserne (Shakespeare 2006). Ved at afvise denne realitet lægger man op til, at handicap mytologiseres som kilde til unikke oplevelser og alternative muligheder frem for kronisk smerte og frustration, som handicap ellers ofte medfører. Den slags udlægninger finder man flere af i den moderne kropsteori (Haraway 1991; Bersani 2018), og ifølge Tobin Siebers bidrager de stærkt til, at handicapteorien underordnes "the ideology of ability", uden relevans for den levede oplevelse af en dysfunktionel krop (Siebers 2008:59–64).

I forlængelse af ovenstående kritik har man i de senere år søgt frem mod et mere nuanceret blik på forholdet mellem de to konkurrerende tilgange. Ved at få indsigt i deres respektive fokusområder er det nu blevet muligt at betragte den medicinske og sociale model som komplementære i den forstand, at de hver især belyser to forskellige aspekter af sagen. Forholdet mellem de to perspektiver kan klargøres med afsæt i skelnen mellem de såkaldte "impairment effects", og "disablism", udviklet af Carol Thomas. Den førstnævnte betegnelse omfatter begrænsninger, der opstår som følge af kroppens nedsatte funktioner og uanset forholdene i samfundet (Thomas 2010). Den sidsnævnte henviser derimod til de i og for sig overflødige hindringer, som mennesker med funktionsnedsættelser oplever i samfundet (Thomas 2012). For at få et fuldkomment billede af handicapproblematikken skal man således tage hensyn til dem begge to.

På denne baggrund er det på det sidste blevet udbredt at nærme sig handicap ud fra det man kalder for "det relationelle perspektiv", hvor både fysiske og sociale faktorer tages i betragtning. Den relationelle handicapforståelse anvendes især på det offentlige niveau. I FN's handicapkonvention, der til dato danner en officiel ramme for handicappolitik i 187 verdenslande, defineres handicap som "et resultat af samspillet mellem personer med funktionsnedsættelse og holdningsbestemte og omgivelsesmæssige barrierer [...]".¹ I mange sammenhænge opfattes det dog fortsat ud fra det medicinske perspektiv, dvs. som en afvigelse, der om muligt burde forebygges eller behandles, men i vise tilfælde også kan elimineres ved at vælge hele individet fra. Imidlertid er den slags valg ikke længere et offentligt anliggende, idet ansvaret for dem flyttes nu over på den enkelte. Som udtryk for denne udvikling anfører Birgitte Kirkebæk (2013) fosterdiagnostik med fokus på sygdomme og misdannelser, mens Svend Brinkmann (2010; 2023) peger på den tiltagende dyrkelse af personlig sundhed og egenomsorg, der er blevet til hovedv rdier i det senmoderne samfund.

3. HANDICAP I H. C. ANDERSENS EVENTYR *DEN LILLE HAVFRUE*

I Andersen's eventyr *Den lille havfrue* er der, som nævnt, tale om handicap i fysisk forstand. For at kunne vinde prinsen og en udødelig sjæl, indgår havfruen en aftale med heksen, hvori hun ofrer sin stemme og får lavet sin fiskehale om til et par menneskeben. Stemmen og fiskehalen fremstilles som tegn på havfruens medfødte identitet, som hun bliver nødt til at opgive for at kunne være sammen med prinsen. Havfruens fysiske forvandling beskrives i grusomme detaljer: "Der har du den!", sagde heksen og skar tungen af den lille havfrue [...]" (Andersen 2005:37), og uden at fortie smerten, som den medfører for havfruen: "Hvert skridt hun gjorde, var, som heksen havde sagt hende forud, som om hun trådte på spidse syle og skarpe knive [...]" (39). Set i historisk lys markerer 1800-tallet en overgang mellem den religiøse og den videnskabelige handicapforståelse, hvor handicap henholdsvis ses som et overnaturligt eller naturligt fænomen (Essaka 2020:7 f.). I henhold til dette skel kan man sige, at *Den lille havfrue* er forankret i det førstnævnte perspektiv. Den rituelle lemlæstelse, der medfører stumhed og gangbesvær fremstilles her nemlig som en form for selvpålagt straf: "Vil du lide alt dette [...]?"; 'Ja!', sagde den lille havfrue [...]" (Andersen 2005:36), udført af heksen i overensstemmelse med nogle forudbestemte love: "[...] du vil gerne af med din fiskehale [...], for at den unge prins kan blive forlobt i dig [...]" (ibid.), og i øvrigt imod hendes anbefaling: "[...] det er dumt gjort af dig, alligevel skal du få din vilje, for den vil bringe dig i ulykke" (ibid.). Ud fra afslutningen på Andersens eventyr må man konstatere, at det faretruende scenario forudset af heksen g r i opfyldelse. Havfruen nægter at slå prinsen ihjel, og dette udtryk for offervilje sparer hendes liv. Alligevel opnår hun ingen af sine oprindelige ønsker. Prinsen bliver gift med en anden og havfruen forvandles til et kropsl st væsen, dømt til flere hundrede års jagt efter en udødelig sjæl. Man kan spørge, hvad det er hovedpersonen egentlig straffes for, når hun bliver lemlæstet og så frataget sin krop. Dette spørgsmål kan besvares forskelligt afhængigt af, hvilken af de to overordnede tolkninger af eventyret man vælger som udgangspunkt: den k nskritiske eller den samfundskritiske.

I eventyrforskningen fortolkes historiens udfald mest ofte ud fra det feministiske perspektiv, dvs. med fokus på de patriarkalske kønsnormer, der ligger til grund for havfruens personlige nederlag (Warner 1994; Oates 1998). Hvad disse angår fremtræder Andersens eventyr som en særlig udgave af en overgangsfort lling, der skildrer en ung piges forandring til en kvinde. Det særlige ved den er, at havfruens vej ind i voksenlivet forløber i modstrid med

¹ <https://menneskeret.dk/monitorering/internationalerapporter/menneskerettighedskonventioner/handicapkonventionen>
#Pr%C3%A6gambel (hentet 26 Jan 24).

hvad man ellers kan se i klassiske eventyr. I eventyrtraditionen skildres den kvindelige individuation typisk som en række rituelle prøver, der foregår inden for hjemmet, medmindre der er brug for at bringe hjælp ud til andre. Prøverne sigter mod, at pigen får udviklet træk associeret med det traditionelle kvindeideal, herunder arbejdsomhed frem for et skarpt sind, uselvskhed frem for selvbevidsthed og tilbageholdenhed frem for mod og handlekraft (Lasoń-Kochańska 2012:31–52). Når havfruen forlader sit hjem, gør hun det derimod for sin egen skyld. Hendes frivillige forvandling til en stum skønhed udtrykker således ikke konformitet, men den oprørske målrettethed og handlekraft, hvormed havfruen bryder det etablerede socialiseringsmønster forbeholdt unge kvinder. Som følge deraf får hun en straf, der rammer det vigtigste redskab i hendes strategi om at udleve sine drømme, dvs. kroppen.

Det andet område, hvorpå den lille havfrue optræder som mønsterbryder er den forudbestemte verdensorden, der trues i kraft af hendes ønske om at få adgang til menneskeverdenen. Eventyrets forestillede univers kendetegnes ved et skarpt skel mellem naturverdenen, repræsenteret ved havfrueriget, og menneskeverdenen, hvor prinsen tilhører. Disse to verdener fremstilles som parallelle i den forstand, at de begge to omtales som kongeriger. Som illustreret af Ulla Thomsen står de alligevel i et hierarkisk forhold til hinanden, idet den udødelige sjæl, hvormed mennesker kan få del i evigheden prioriteres højere end det lange, men afgrænsede liv som havmænd (Thomsen 1990:405 ff.). Havfruens stræben efter at komme højere op i hierarkiet læses ofte som metafor for Andersens egen mønsterbrydende klasserejse (Zipes 2006:71–95). Forfatterens drøm om at rive sig løs fra samfundets bund lykkedes, som bemærket af flere, der har udforsket hans livsforløb, kun delvist. Til trods for den brede anerkendelse, som Andersen nåede at nyde i sin levetid, formåede han aldrig at føle sig hjemme blandt den sociale elite, hvori han blev optaget i kraft af sin kunstneriske succes (Wullschläger 2000; de Mylius 2016). Denne ufuldkommenhed afspejles metaforisk i de to former for handicap, der gør havfruen ufuldstændig som menneske, og fører direkte til, at hun, lige som forfatteren selv, mislykkes i at slippe af med sin arv og nå frem til det sted i tingenes orden, hvor hun gerne ville være. Inden for begge fortolkningslinjerne læses eventyret således som "a disturbing parable" (Oates 1998), dvs. en ganske foruroligende skildring af livet under stærkt kategoriserende handlingsnormer, hvadenten det gælder køn eller klasse. Handicap repræsenterer her de destruktive konsekvenser ved at prøve at bryde de forudbestemte mønstre, såvel som de manglende muligheder for, at den slags forsøg kan lykkes.

4. MUNRO SICKAFOOSE: *KNIVES* (1995)

Fortællingen *Knives*, skrevet af Munro Sickafoose, blev først udgivet som en del af antologien *The Armless Maiden* (1995), der samler eventyrgendigtninger med fokus på barndommens mørke sider. En af dem er, som angivet i det korte forord til gendigtningen, "the lingering attitude of ownership" udøvet over for børn (Sickafoose 1995:155). I *Knives* er dette problem belyst ved, at eventyret om den lille havfrue omskrives til en gyserhistorie om handicap, der skyldes misbrug af forældremyndighed. I denne forstand bygger teksten på forestillingen om handicap som straf for ulydighed. Historien mangler fantastiske træk og er sat i nutidige rammer. Ikke desto mindre forekommer det klart, at den er forankret i et bredere udvalg af klassiske eventyr, hvor piger i pubertetsalderen udsættes for krænkende adfærd som en del af deres overgang til voksenlivet. Hvad dette angår er *Den lille havfrue* langt fra den eneste intertekst inddraget i gendigtningen. Som belyst nedenunder er tekstens intertekstuelle sammensætning afgørende for, at budskabet om handicap som udtryk for børnemisbrug i familien tilføjes et kønsorienteret præg. Til gengæld er det på baggrund af Andersens eventyr, at teksten udvides til en vejledning om, hvordan man håndterer en ubegrundet straf.

4.1 EN KRÆNKET HAVFRUE I TÅRNET

Hovedpersonen i Sickafooses gendigtning er en pige ved navn Mathilde. Efter morens død bliver Mathilde holdt indespærret af sin far. Til forskel fra originalen er faren en fremstående figur i gendigtningen, kærlig og omsorgsfuld, men krænkende og farlig på samme tid. Morens død forbliver en hemmelighed, men ifølge ham skyldes den et nærmere ubestemt ondskab, der lurer i den ydre verden. For at beskytte datteren mod det onde bilder han hende ind, at hun er syg og forbyder at forlade værelset. Med hensyn til dette ligner teksten en særlig eventyrtype klassificeret som "jomfru i tårnet", der kredser om kvindelige hovedpersoner i indespærring (ATU: 310). Mathildes værelse er indrettet med i blå farver, og så længe hun er et lille barn, trives hun med at l se eventyr og dagdrømme om livet som prinsesse i havfrueriget. Efterhånden bliver hun dog mere og mere nysgerrig efter alt, der foregår uden for vinduet. På denne måde begynder Mathilde at nærme sig havfruen fra Andersens eventyr, idet hendes modningsproces minder om havfruens længsel. På dette sted tydeliggøres forbindelsen til *Den lille havfrue* ved, at hovedpersonen f r øje på en lyshåret fyr, der lader sig identificere som prinsen: "When the children cheered, he cheered the loudest, and his laughter rang out like a silver bell" (Sickafoose 1995:156).

Mathildes begejstring for den ydre verden fortolkes af faren som tegn på den samme "svaghed", der har taget livet af hans kone: "Oh, Mathilde. That same weakness that was in your mother has now claimed you" (Sickafoose 1995:160). Drevet af sine vrangsforestillinger beslutter han sig for at behandle datteren med bedøvende indsprøjtninger, og når disse ikke er nok til at holde hende væk fra vinduet, lemlæster han hende, så hun ikke længere kan gå på sine fødder: "At last the bandages came off, and her feet were still there at the end of her legs, but she could no longer command them" (158). Efter indgrebet fuldbyrdes Mathildes overgang til kvinde markeret ved, at hun f r sin første menstruation og mister sin hidtidige tiltro til faren. Disse ændringer bekræfter farens mistanke om, at hun, lige som moren, er blevet besat af "det onde", idet det er sådan han ser på kvindelighed: "Women caused the Fall from Paradise and so they carry evil in them like a seed" (159). En nat voldtager faren Mathilde i den tro, at det er konen, og herefter beslutter han sig for selv at fjerne ondskaben ved at skære i hendes mave: "I will cut the evil and you will be whole again" (160). I denne henseende trækker teksten på folkeeventyret *Pigen uden hænder*, der giver titlen til hele samlingen *The Armless Maiden*. I brødrenes Grimm gendigtning er det en historie om en gudfrygtig m llerdatter, der indvilliger til at få sine hænder hugget af og på den måde redder sin far fra dj vlen (Grimm & Grimm 2006:49–54). I de tidligere versioner af eventyret fremstilles leml stelsen til gengæld som en straf udøvet af faderen, idet pigen nægter at acceptere hans seksuelle tilnærmelser.² Hos Sickafoose smelter dj vlen og faderen sammen til  n figur, og ved hjælp af denne strategi fremhæver teksten den gennemgående hensynsløshed, der præger fædrenes forhold til deres børn i flere forskellige klassiske eventyr, herunder f. eks. *Hans og Grethe* og *Askepot*. I takt med, at faren fremstilles som gendigtningens skurk, rehabiliter forfatteren prinsen i skikkelse af den lyse fyr, idet det er ham, der tilkalder hjælp og Mathilde bliver indlagt på hospitalet. På denne måde nunaceres tekstens mandlige persongalleri, men den kvindelige hovedperson indordnes den stereotype forestilling om en magtesløs prinsesse reddet af en prins.

² https://www.grimmstories.com/da/grimm_eventyr/pigen_uden_haender (hentet 17 Apr 2024).

4.2 KUNSTEN AT SPILLE SYGEROLLEN

Den anden del af handlingsforløbet kredser om Mathildes konflikt med hospitalpersonalet, der forgæves prøver at motivere hende til genoptræning. Konflikten illustrerer et sammenstød af to forskellige holdninger over for handicap opfattet som en sygdomstilstand. Den ene udtrykker en opgivende accept af sygdommen, mens den anden sigter mod helbredelse. De to tilgange repræsenteres henholdsvis af hovedpersonen selv og hospitalmiljøet, herunder de andre patienter og personalet. Efter at Mathilde bliver taget væk fra faren, kommer hun på en afdeling for de såkaldte "tough kids", dvs. børn med kritiske sygdomme såsom leukemi, kræft og forskellige slags kropsskader. Selve betegnelsen, som disse børn omtales med fungerer som en hyldest til den kollektive kampvilje, der hersker på afdelingen. Når målet er helbredelse, så står Mathilde i en privilegeret situation, idet der er chancer for, at hun kan få sin gangfunktion tilbage. Kravet er dog, at hun selv skal yde en indsats: "The surgeons say they can try to make you walk again. [...] They'll try [...]. But most of it will be up to you" (Sickafoose 1995:163). Mathildes medansvar for behandlingen fremhæves i overensstemmelse med den medicinske udlægning af sygerollen, som defineret af Talcott Parson (jf. afsnit nr. 2). Som patient tilbydes hun beskyttelse og passende behandling, men forpligtes til at samarbejde om at blive rask igen.

Det manglende engagement, hvormed Mathilde udfører sin sygerolle mødes i første omgang med forståelse: "She had no tools for living [...]. Only years of being kept like in a canary in a cage" (Sickafoose 1995:162), men efterhånden begynder det at irritere både personalet og hendes medpatienter. Vendepunktet i denne udvikling kan man se i scenen, hvor Mathilde kommer under angreb fra en fyr ved navn Stan, idet hun foretrækker at læse frem for at spille et spil sammen med ham og sin nye veninde Jamie: "She's going to be fine. We'll play tomorrow" (168). Stan lider af en hjernesvulst, der ikke kan opereres, og Jamie dør et par dage senere. Når Mathilde ser bort fra situationens alvor, så opleves det som en blanding af forargende ligegyldighed og uvidenhed: "'What? You think some fairy fucking godmother is going to swish a wand? [...] 'Stupid!'" (ibid.). Eksemplet anført ovenfor er ét af en længere række metatekstuelle indslag om eventyrlæsning som en form for flugt fra ansvar, der præger beretningen om Mathildes hospitalophol. En nærmere diskussion heraf følger nedenunder.

4.3 KAMPEN OM EN LYKKELIG SLUTNING

Den umiddelbare årsag til, at hovedpersonen begynder at undvige genoptræningen er smerten. Smerten er her noget, der anerkendes som en betydelig udfordring ved behandlingen, men ikke som en undskyldning for, at patienten giver op: "I cannot take your pain away" (Sickafoose 1995:169) / "C'mon Mathilde [...]. No giving up" (167). I og for sig er denne holdning et førende aspekt ved det medicinske blik på Mathilde som patient, der kendetegner skildringen af hendes indlæggelse. Ude af stand til at udstå smerten bliver hun mere og mere opgivende over for sit handicap: "It hurts too much. I can't do it" (165). I personalets øjne skyldes det påvirkningen fra en gammel samling eventyradaptationer, som hun har læst igen og igen siden barndommen: "Mathilde knew enough about the world of dreams; what she needed now was to learn about the world" (163). Med henblik på at skærpe Mathildes sans for virkelighed udskiftes eventyrbogen med et udvalg af realistisk pigelitteratur: "Girls in high school. Girls on vacation. Girls and their boyfriends. Girls having adventures in far-off lands" (170), men den nye læsning ændrer ikke noget: "[...] all she does is lay there in bed and read" (168). Den manglende forbedring baner vejen for, at teksten stiller skarpt på den lykkelige slutning fremstillet som en fælles svaghed ved forskellig slags litteratur for børn og unge: "I made a mistake. I thought if you read about real girls in real life, it would help you. But these are fantasy tales too. Fantasy tales with happy endings" (170). Svagheden går ud på,

at historier, der ender lykkeligt, kan være med til, at læseren udvikler en fejlagtig tiltro til det, der synes allermest tiltrækkende og misvisende ved eventyr, herunder "the wondrous change" (Zipes 2006:1–12). Det farlige ved denne mekanisme belyses på baggrund af hovedpersonens passivitet over for sygdommen, der vokser i takt med, at hun fordyber sig i eventyrverdenen.

I sin udlægning af den lykkelige slutning knytter forfatteren an til begrebet "adaptation", der dækker over forskellige former for tilpasning, hvormed litteratur for unge læsere imødekommer målgruppens formodede læsekompetence og behov (Weinreich 2000:9–56). I forskningen anses den slags strategier for noget, der adskiller børnelitteratur fra voksenlitteratur, og et lignende skel drages også i Sickafooses gendigtning. Det kritiske budskab rammer her nemlig kun eventyr i bearbejdet form. De originale versioner af klassiske eventyr ophøjes derimod som "[...] fairy tales about real life" (Sickafoose 1995:170), idet flere af dem ender ulykkeligt. Som sidste udvej præsenteres hovedpersonen derfor for den originale udgave af *Den lille havfrue*, som hun får læst op af sin psykolog. Historien omtales som relevant i kraft af sin åbenhed omkring smerte: "You aren't the only one who's ever had to walk on knives" (170), men budskabet om de umulige mønsterbrud afvises som forældet i forhold til den sociale virkelighed, som Mathilde selv lever i: "Unlike in fairy tales, real people have something to say about the way their story might end" (170). Hermed opfordres hun til at udnytte de muligheder, som Andersens havfrue ikke har haft. Den nye selvbevidsthed forankret i den virkelige verden fører til en storslået succes. Med hjælp fra hospitalpersonalet indser Mathilde, at hun er fri til at træffe valg om sig selv uden at risikere straf: "[...] He was wrong. Not you" (166), og på denne baggrund overvinder hun fuldstændigt sit handicap: "[...] Mathilde ran, hesitantly at first, then faster and faster" (170). Den lykkelige slutning, som hovedpersonen når frem til med afsæt i en kritisk refleksion over havfruens skæbne underbygger således den tidligere påstand om, at de allermest belærende eventyr er dem, der ender ulykkeligt.

5. ANGELINE WOON: *THE MERMAID AND THE PRINCE OF DIRT*

I Angeline Woons gendigtning af *Den lille havfrue*, udgivet i 2016 under titlen *The Mermaid and the Prince of Dirt*, følger vi historien om den kørestolbundne Annelee, der er fortællingens havfruefigur, og hendes sindslidende kæreste Liam, omtalt som den eponyme prins. Handicap fremstilles her således i sine to centrale dimensioner: den fysiske, der kommer i forgrunden grundet hovedpersonens gangbesvær, og den psykiske, som fortælleren kommer ind på i sin fremstilling af Liam. På samme tid forekommer det ikke klart, hvilken handicapforståelse fortællingen egentlig formidler, eller hvordan den i denne sammenhæng forholder sig til originalen. For at kunne besvare disse spørgsmål skal man først undersøge den grundlæggende tvetydighed vedrørende hovedpersonen: er Annelee en havfrue eller er hun snarere et menneske?

Spørgsmålet om hovedpersonens identitet forbliver uafgjort i kraft af fortælleteknikken, hvor en upålidelig jeg-fortæller, som er hovedpersonen selv, beretter om sit liv i tilbageblik. Som følge heraf opstår der yderligere spørgsmål. Det ene er, om hvorvidt hendes handicap fortsat skal læses som straf, lige som det gælder originalen, eller snarere som en sygdom, dvs. ud fra den medicinske handicapmodel. Det andet spørgsmål vedrør afslutningen, hvor Annelee bliver kastet ned i en flod af sin kæreste. Handlingen sker efter hendes eget ønske, og efter et stykke tid springer Liam selv ned i floden. Disse begivenheder lægger op til to modstridende fortolkninger af historien, alt efter, hvordan man ser på hovedpersonen og hendes tilstand. Følger man den førstnævnte tolkningslinje, fremstår gendigtningen som et eventyr med lykkelig slutning. Besværet af sin menneskelige krop beslutter havfruen sig for

at vende tilbage til havriget, men hendes allerstørste drøm udledes alligevel, idet prinsen følger med. I det andet tilfælde bliver teksten derimod til en tragisk beretning om død som følge af sygdomsbenægtelse og en desperat flugt ind i fantasiverden. Til trods for de indviklede fortælleforhold kan man alligevel prøve at vurdere, hvilken af disse to muligheder er den mest sandsynlige.

5.1 DET KRÆNKENDE SØSTERSKAB

Fortællerens retrospektive beretning starter med et blik tilbage på, hvad der i princippet kunne have ført til hendes død: "In the end, he threw me into the Ottawa river" (Woon 2016:42). Denne begivenhed betegnes som en form for afslutning: "in the end", men den fortalte tid rækker endnu længere frem, hen mod fortællingens nu, gengivet i nutid, hvor parret er blevet genforenet efter Liams flugt fra fængsel og hans spring ned i floden: "He *tells* me that in his cell he had wondered if he would have liked the Atlantic" (69). På baggrund af denne scene, som handlingen starter og slutter med, fremmer fortælleren et billede af sig selv som "a real mermaid", drevet af samme slags længsel efter at udforske det ukendte, som den man finder hos Andersens havfrue: "I fell in love with the idea of men on legs" (44). Annelees påståede identitet underbygges ved talrige henvisninger til hendes oplevelser fra havverdenen. Hvad disse angår afviger gendigtningen imidlertid fra originalen. Den mest betydelige forskel vedrører forholdet mellem havfruen og hendes søstre. I begge versioner af historien fremstilles hovedpersonen som en afviger i forhold til resten af søskendeflokken, men hendes trang til at overskride grænser imødegås på to modstridende måder.

Hos Andersen er der tale om en tilgang præget af forståelse, respekt og ubetinget støtte, afspejlet i søstrenes parathed til at bistå havfruen uanset hvad, både når det handler om at finde frem til prinsen: "[...] 'Kom lille søster!', sagde de andre prinsesser, og de steg [...] i en lang række op af havet foran, hvor de vidste prinsens slot lå" (Andersen 2005:30), eller hjem igen: "Vi har givet det til heksen [deres lange smukke hår] for at [...] du ikke denne nat skal dø" (45). Derimod fremstilles Annelees storesøstre som hensynsløse forfølgere og, ikke nok med det, den direkte årsag til hendes gangsbesvær. I sin forklaring på, hvorfor hun egentlig sidder i kørestol, fremfører fortælleren søstrenes hemmelige forhandlinger med heksen, hvor aftalen er, at de to menneskeben bliver hugget af, så Annelee kan genvinde sin stemme. Forestillingen om den fortryllende stemme som et særtræk ved havfruearten har rødder tilbage til antikken, og som sådan videreføres den både hos Andersen: "'Men når du tager min stemme', sagde den lille havfrue, 'hvad beholder jeg da tilbage?'" (37), og Woon: "To them, the song was everything" (Woon 2016:54). Ordet "them", hvormed Woons hovedpersonen markerer sin afstand fra storesøstre, udtrykker samtidigt det stærke sammenhold i søskendeflokken. Ud fra sin outsiderposition oplever hun det imidlertid negativt, som en form for "mermaid chauvinisme" (54).

Det, at hovedpersonen lemlæstes, så hun kan passe ind i fælleskabet, udgør en hyperbolsk fremstilling af de mulige farer forbundet med en overdreven fælleskabsdyrkelse, der sker på bekostning af individet. Denne fremstilling kan læses som en kritik af det til stadighed udbredte begreb om "sisterhood", udviklet under feminismens anden bølge (Morgan 1970). I sin oprindelige forståelse henviste begrebet til ideen om en slags kvindelig samhørighed baseret på fælles erfaringer og identitet. I Woons gendigtning er det en holdning dyrket af havfruens søstre, men afvist af Annelee på grund af hendes alternative opfattelse af, hvad der ligger i betegnelsen "havfrue": "I mean for me, the song [...] was a part of me, not all of me" (Woon 2016:54). I takt med, at intersektionel feminisme brød frem i 1980'erne, blev tanken om det fælles kvindelige ligeledes afvist, idet den syntes at mangle hensyn til den reelle mangfoldighed, der kendetegner kvindernes erfaringer (Cooper 2016:385–406). Hvis man så

vælger at tro på fortælleren, fremtræder tekstens budskab om handicap som et tilspidset udtryk for den samme præmedicinske tænkning, der kan spores i originalen. Havfruens gangsbesvær fremstilles her ikke som selvpålagt, men direkte som straf for mønsterbrud, udført imod hendes vilje. På denne baggrund stiller forfatteren skarpt på de normative kønsopfattelser under feminismens udvikling, om end disse er forskellige fra romantikkens borgerlige kvindeideal.

5.2 PÅ FLUGT FRA EN LYKKELIG SLUTNING

I takt med, at fortælleren kommer ind på sit forhold til Liam, bliver hendes beretning alligevel mere og mere realistisk. De to karakterer mødes tilfældigt under en indkøbstur i supermarkedet, hvor Annelee får øje på en neurotisk fyr på jagt efter billigt toiletpapir. Liam er slet ikke som hans pragtfulde forbillede fra Andersens eventyr. Han er opvokset på landet, lever af kontanthjælp og plages af angst og tvangstanker. Når Liam omtales som "a real prince" (Woon 2016:52), så er det til gengæld på grund af hans "unadorned kindness" (52), der får Annelee til at forkaste sit hidtidige mandeideal bygget på de eventyrlige fremstillinger af magt og pragt, såvel som den romantiske forestilling om kærlighed som en ustyrlig lidenskab (Hougaard 2008): "All I understand about love was Liam's daily kindness to me. The stuff that made me re-evaluate my definition of princes" (Woon 2016:60). Den slags bemærkninger udgør en underforstået polemik med kildeteksten, hvor det eventyrlige og romantiske forestillingsunivers smelter sammen i havfruens lidenskab for prinsen. Udtrykket "prince of dirt" formidler ligeledes en ironisk afstandtagen fra ordets "prins" vanlige betydning anvendt i originalen. På denne baggrund kan man formode, at betegnelsen "havfrue" også skal læses metaforisk, når det bruges i forhold til fortælleren.

Annelee og Liam udvikler en form for praktisk partnerskab, og på dette grundlag beslutter de sig for at flytte sammen. Deres samliv beskrives med fokus på en række sociale barrierer, som mennesker med handicap bliver udsat for, herunder marginalisering på grund af dårlig økonomi: "The people who lived in our building had bedbug bites [...]. The place swarmed with construction workers, because the new owners wanted to fix it up so they could [...] attract a better class of people. Not us [...]. We were both on disability [...]" (55 f.), samt objektivisering på grund af den ikke-normative krop: "Further, the case worker [...] had stared pointedly at my legs [...]. It had bugged me that she only saw the wheelchair, though really, she wasn't the only one [...]" (57). Den slags nedslag ligger i tråd med den principielle samfundskritik, der danner grobund for den sociale handicapmodel. Omsorgssvigt over for mennesker med særlige behov er derfor et vigtigt sidespor i Woons gendigtning, men alligevel ikke dens hovedtema.

Det første, der gør, at hovedpersonen får det svært ved at holde fast på sin havfrue-identitet er selve oplevelsen af at blive betragtet af en anden. Under Liams tavse blik begynder hun at opfatte sig selv udefra: "There I was. Girl in motorized wheelchair" (60), og dette billede får hende til at tage afstand fra sin oprindelige beretning. Først sker det i form af modsigelser, der udtrykker selvtvivl og forvirring: "It's a genetic skin disorder. [...] It's not a disorder. It's my skin. My gorgeous, scaly, mermaid skin" (50). Det påfaldende er, at tvivlen kommer indefra og uden at Annelee bliver modsagt af Liam, som om hun får det dårligt med at skjule sandheden for ham. Det egentlige vendepunkt i fortællingen kommer dog først efter, at hovedpersonen bliver ramt af smerte: "The pain came suddenly. All over" (59). Smerten, som man ellers ofte ser bort fra inden for moderne handicapteori (jf. afsnit 2.1), fremhæves her som skelsættende for, at Annelee bliver nødt til at erkende sin sygdom som en realitet: "I began to understand Liam's migraines [...] due to the pain, because I too wanted to blame everyone for my sickness" (60). I kølvandet på denne erkendelse følger en række retoriske spørgsmål, hvor fortælleren fremfører en alternativ forklaring på sit gangsbesvær. I stedet for søsterhævn tilskrives det nu en nærmere ubeskrevet ulykke, og på den måde afmystificeres hovedpersonens fortid som

ganske enkelt uheldig frem for vidunderlig: "Did he buy the explanaton that [...] I was a mermaid [...]? Or did he just think [...] that I sat all day on Moby because of some accident that happened to me, and I had blocked it out of trauma?" (61). Denne realistiske version af historien bekræftes i det korte klare øjeblik inden styrtet, hvor Annelee bekender sin egen og Liams benægtelse af virkeligheden: "You let me *pretend* to be a mermaid". [...] You want it to be true too. You don't want to believe in the sad truth of a girl in pain" (66).

Med afsæt i disse udsagn kan man konstatere, at den anden del af Woons gendigtning formidler et lignende perspektivskift, som det er tilfældet hos Sickafoose. Handicap omtales her ligeledes som en sygdom, der kræver behandling. Set i dette lys fremstår hovedpersonens identifikation med havfruen som en form for selvbedrag grundet en ureflekteret tiltro til eventyr, der får hende til at se bort fra historiens udfald i originalen: "Now it was time for our happily-ever-after" (ibid.). Den manglende vilje til at konfrontere virkeligheden kobles desuden til det kvindelige ideal formidlet i traditionelle eventyr. I takt med, at hovedpersonen flygter ind i sin fantasi om havfrueverdenen, foreslår hendes kæreste en ganske modsat løsning: "Let's go to the doctor. We've put it off long enough. You're really sick" (61 f.). Denne tilgang falder i tråd med det traditionelle mandeideal kendetegnet ved handlekraft og kampvilje. Ud fra den medicinske handicapmodel ophøjes disse egenskaber som et vigtigt udgangspunkt for, at patienten kan gøre som forventet, dvs. opsøge behandling. Modsat denne tilgang vælger hovedpersonen flugt frem for kamp, og i takt hermed skriver hun sig ind i forestillingen om kvinder som manglende fornuft og modstandskraft. Hendes beslutning og tilsyneladende død blotlægger det farlige ved at føre det kvindelige eventyrideal ud i livet. I denne forstand spejlvender gendigtningen originalens desillusionerede budskab om, at en kvinde kan reddes ved, at hun, lige som havfruen, opgiver at handle for sin egen skyld.

6. SAMMENFATNING

De to gendigtninger af *Den lille havfrue*, som er blevet udforsket i denne artikel, er fælles om, at de leverer en moderniseret udgave af den originale historie genfortalt som en beretning om handicap. Begge teksterne kredser om unge piger ramt af gangsbesvær, som de prøver at forholde sig til ud fra Andersens eventyr. Den originale historie spiller her således en dobbelt rolle. For det første genbruges den som en slags skabelon for handlingsstrukturen. Ud over det gøres den til genstand for metatekstuel refleksion centreret om det originale budskab og dets terapeutiske relevans. Det sidstnævnte kan man vurdere på baggrund af de to forskellige udfald, de to historier har.

Den manglende evne til at gå fremstilles i begge gendigtningerne som en fysisk patologi, der skyldes konstaterbare årsager, enten krænkelser eller ulykke, og der som sådan kræver medicinsk behandling. Som betingelse for et positivt udfald forventes de to hovedpersoner tilsvarende at påtage sig sygerollen, dvs. opsøge hjælp hos sundhedspersonalet med henblik på at genvinde helbredet. Den overordnede handicapforståelse, som disse to skildringer skriver sig ind i illustrerer en forskydning fra den præmedicinske model, hvor handicap sættes i forbindelse med det bredt forståede ondskab, til den medicinske, hvor den netop rationaliseres som sygdom. Denne forskydning er vel at mærkenoget, som man i begge tilfælde kan følge på handlingsplanen. Både Woon og Sickafoose indleder deres tekster med at genoprette forestillingen om handicap som straf for ulydighed. Hos Andersen opretholdes denne forestilling ved, at lemlæstelsen fremstilles som en trist, men uundgåelig konsekvens ved havfruens beslutning om at handle i modstrid med de anerkendte sociale normer. I de to gendigtninger afvises den til gengæld, enten i form af fortællerens fantasi, der strider imod virkeligheden, eller som en vrangforestilling, der vidner om psykotiske tilbøjeligheder, dvs. noget, der falder uden for normen.

Set i forhold til de aktuelle tendenser på handicapområdet kan man imidlertid konstatere, at de to gendigtninger peger bagud i forhold til den samfundsorienterede position, der anbefales inden for samtidens handicapteori og -politik. Trods de vellykkede forsøg på at dekonstruere sammenhængen mellem handicap og synd underbygger de begge to forestillingen om handicap som et individuelt helbredsproblem, uden at gå i dybden med spørgsmålet om samfundets medansvar over for de ramte individer. Sidst men ikke mindst er det påfaldende, at den medicinsk inspirerede handicapforståelse, som begge teksterne byder på, udvikles i kritisk samspil med de kønsrelaterede handlingsmønstre, som Andersens eventyr er forankret i. For at kunne opnå målet, herunder helbredelse, opfordres de to hovedpersoner til at imødegå sygdommen som forventet inden for det mandlige frem for det kvindelige handlingsmønster, dvs. med handlingsvilje og modstandskraft frem for en passiv venten. Modstandsviljen og handlekraft fremføres her som afgørende for, at historien kan ende lykkeligt, hvilket er tilfældet hos Sickafoose, men ikke hos Woon, hvor hovedpersonen vælger at give op og flygte ind i døden. Hos Andersen forholder det sig vel at mærke lige omvendt: den lille havfrue straffes idet hun vælger at stå op for sig selv, men straffen mildnes, da hun indordner sig idealet om den selvopofrende kvinde. Ved at ændre pr emisserne for den lykkelige slutning belyser begge forfatterne, at klassiske eventyr skal l ses med forbehold for, at flere af dem formidler et verdenssyn, som i dag ikke længere er holdbart eller endda kan opfattes som skadeligt. På samme tid g r de opmærksom på, at et gammelt eventyr kan bevare sin relevans som en øjenåbner for, hvor forskelligt man kan forholde sig til erfaringer, der i og for sig er almengyldige, herunder bl. a. handicap.

LITTERATURLISTE

PRIMÆRE KILDER

- Andersen, H. C. (2005). Den lille havfrue. I H. C. Andersen, *Eventyr. Et udvalg* (pp. 18–47). København: Gyldendal.
- Grimm, J. & Grimm W. (2006). Pigen uden hænder. I *Brødrene Grimm. Samlede eventyr*. Oversat af Villy Sørensen. København: Gyldendal.
- Sickafoose, M. (1995). Knives. I T. Windling (red.), *The Armless Maiden and Other Tales for Childhood's Survivors* (pp. 151–171). New York: Tor Books.
- Woon, A. (2016). The Mermaid and the Prince of Dirt. I K. Morris & K. Tremblay (red.), *Those Who Make Us. Canadian Creature, Myth and Monster Stories* (pp. 42–69). Toronto: Exile Editions.

SEKUND RE KILDER

- ATU Index: <https://libraryguides.missouri.edu/c.php?g=1039894&p=7610331> (hentet 26 Jan 2024).
- Bacchilega, C. (1997). *Postmodern Fairy Tales. Gender and Narrative Strategies*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bersani, L. (2018). *Receptive Bodies*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brinkmann, S. (2010). Patologiseringstesen: Diagnoser og patologier f r og nu. I S. Brinkmann (red.), *Det diagnosticerede liv: Sygdom uden grænser* (pp. 15–31). Århus: Klim.
- Brinkmann, S. (2023). *Oplevelsessamfundet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Campbell, F. K. (2009). *Contours of Ableism: The Production of Disability and Able-bodiedness*. London: Palgrave Macmillan.
- Cooper, B. (2016). Intersectionality. I L. Disch & M. Hawkesworth (red.), *The Oxford Handbook of Feminist Theory* (pp. 385–406). New York: Oxford University Press.
- de Mylius, J. (2016). *Livet og skriften. En bog om H. C. Andersen*. København: Gads.
- Essaka, J. (2020). *Physical Disability in British Romantic Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haegele, J. A. & Hodge, S. (2016). Disability Discourse: Overview and Critique of the Medical and Social Models. *Quest* 68(2), 193–206. DOI: 10.1080/00336297.2016.1143849.

- Haraway, D. (1991). *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Hougaard, J. (2008). *Romantisk kærlighed. Sjæl og forelskelse*. Århus: Klim.
- Kirkebæk, B. (2013). Det historisk flyttelige handicapbegreb. I I. Storgaard Bonfils et al. (red.), *Handicapforståelser. Mellem teori, erfaring og virkelighed* (pp. 17–33). København: Akademisk Forlag.
- Kurth, M. (2013). Handicap hybrid – mellem den medicinske og den sociale model. I I. Storgaard Bonfils et al. (red.), *Handicapforståelser. Mellem teori, erfaring og virkelighed* (pp. 35–49). København: Akademisk Forlag.
- Lasoń-Kochańska, G. (2012). *Gender w literaturze dla dzieci i młodzieży. Wzorce płciowe i kobiecy repertuar tematyczny*. Słupsk: Uniwersytet Pomorski.
- Morgan, R. (red.) (1970). *Sisterhood is Powerful. An Anthology of Writings from Women's Liberation Movement*. New York: Random House.
- Oates, J. C. (1998). In Olden Times, When Wishing Was Having: Classic and Contemporary Fairy Tales. I K. Bernheimer (red.), *Mirror, Mirror on the Wall: Women Writers Explore Their Favorite Fairy Tales* (pp. 247–272). New York: Anchor.
- Shakespeare, T. (2006). *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge.
- Siebers, T. (2008). *Disability theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Smith, K. P. (2007). *The Postmodern Fairytale. Folkloric Intertexts in Contemporary Fiction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stiker, H.-J. (1999). *A History of Disability*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Thomas, C. (2010). Medical Sociology and Disability Theory. I G. Scambler & S. Scambler (red.), *New Directions in the Sociology of Chronic and Disabling Conditions: Assaults on the Lifeworld* (pp. 37–56). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Thomas, C. (2012). Theorising Disability and Chronic Illness: Where Next for Perspectives in Medical Sociology? *Social Theory & Health* 10(3), 209–228. DOI: 10.1057/sth.2012.7.
- Thomsen, U. (1990). A Structuralist Approach. I P. Dahlerup (red.), *Splash! Six Views of "The Little Mermaid"*. *Scandinavian Studies* 62(4), 403–407.
- Warner, M. (1994). *From the Beast to the Blonde: On Fairytales and Their Tellers*. London: Chatto & Windus.
- Weinreich, T. (2000). *Børnelitteratur – en grundbog*. København: Høst & Søn.
- Williams, S. J. (2005). Parsons revisited: from the sick role to...? *Health: an Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine* 9(2), 123–144. DOI: 10.1177/1363459305050582.
- Wullschläger, J. (2000). *Hans Christian Andersen: The Life of a Storyteller*. London: Penguin Books Ltd.
- Zipes, J. (1988). The Changing Function of the Fairy Tale. *The Lion and the Unicorn* 12(2), 7–31. DOI: 10.1353/uni.0.0236.
- Zipes, J. (1994). *Fairy Tale as Myth/Myth as Fairy Tale*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Zipes, J. (2006) [1983]. *Fairy Tales and the Art of Subversion*. New York: Wildman Press.

Aldona Zańko

Department of Scandinavian Studies
Adam Mickiewicz University, Poznań
al. Niepodległości 4
61-874 Poznań
Poland

albl@amu.edu.pl